

الحمد لله الرحمن الرحيم

دانشگاه: پیام نور استان تهران
نام مرکز: مرکز تهران جنوب
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه
برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد
رشته: حقوق جزا و جرم شناسی
گروه: حقوق

عنوان پایان نامه:
زن و زندان، بایدها و نبایدهای آن

طوبی کرامتی

استاد راهنما:
دکتر ولی الله انصاری

استاد مشاور:
دکتر علیرضا میلانی

اسفند ۱۳۹۰

اینجانب دانشجوی ورودی سال مقطع کارشناسی ارشد رشته گواهی می نمایم چنانچه در پایان نامه خود از فکر، ایده و نوشته دیگری بهره گرفته ام با نقل قول مستقیم یا غیر مستقیم منبع و مآخذ آن را نیز در جای مناسب ذکر کرده ام. بدیهی است مسئولیت تمامی مطالبی که نقل قول دیگران نباشد بر عهده خویش می دانم و جوابگوی آن خواهم بود.

دانشجو تأیید می نماید که مطالب مندرج در این پایان نامه (رساله) نتیجه تحقیقات خودش می باشد و در صورت استفاده از نتایج دیگران مرجع آن را ذکر نموده است.

نام و نام خانوادگی دانشجو

تاریخ و امضاء

اینجانب دانشجوی ورودی سال مقطع کارشناسی ارشد رشته گواهی می نمایم چنانچه براساس مطالب پایان نامه خود اقدام به انتشار مقاله، کتاب، و ... نمایم ضمن مطلع نمودن استاد راهنما، با نظر ایشان نسبت به نشر مقاله، کتاب، و ... و به صورت مشترک و با ذکر نام استاد راهنما مبادرت نمایم.

نام و نام خانوادگی دانشجو

تاریخ و امضاء

کلیه حقوق مادی مترتب از نتایج مطالعات، آزمایشات و نوآوری ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه متعلق به دانشگاه پیام نور می باشد .

ماه و سال

تقدیم به:

«پدر و مادر بزرگوارم که مرا حق طلبی و عدالت خواهی آموختند، استاد و مهربان همسرم جناب آقای رضا محمد نژاد،
فرزندان دلبند و سایر اعضای خانواده ام.

و با افتخار تقدیم به جناب آقای دکتر ولی الله انصاری به پاس یک عمر تلاش علمی آن مقام»

پاسکزاری

باساس از زحمات و راهنمایی جناب آقای دکتر ولی احمد انصاری و جناب آقای دکتر علیرضا میلانی و قضات محترم دادگستری و دادسرای تبریز: جناب آقایان فرخ پی، امن الهی، اسلامی، حلمبر، علیدینی، قربانی، خلیل- الهی، کریمی، صدی، نجاری، سرکار خانم هاجد، علیرادگان، یوسفی، صدیقی و سایر همکاران قضایی و اداری به ویژه مسئول دفتر حمایت از حقوق زنان و کودکان، مسئول دفتر کمیسیون عفو و بخشودگی، اداره آموزش و تحقیقات و آمار و انفورماتیک و همچنین رئیس محترم اداره زندان، مسئول بند نسوان و مسئول رایانه و آمار زندان مرکزی تبریز، رئیس اداره مراقبت بعد از خروج و کلیه کسانی که مراد نگارش این پایان نامه یاری فرمودند.

چکیده

براساس قانون جزا، مجازات حبس برای زنان بزهکار نیز صادر می‌شود. ولی برای حفظ حرمت و مصونیت این قشر، از آسیب‌های فردی و اجتماعی زندان، قضات راهکارهای مدبرانه‌ای برای جلوگیری یا کاهش ورود زنان به زندان با استفاده از «مجازات‌های اجتماعی جایگزین حبس» و در صورت حکم به حبس، حتی المقدور، با تعلیق اجرای آن، اتخاذ می‌نمایند. و موثر و مناسب‌ترین مجازات را «حبس تعلیقی» می‌دانند و با قابل اجرا شدن روش نظارت الکترونیکی به «حبس خانگی» گرایش دارند. و در مورد زنان زندانی، اهتمام زندانبانان به فراهم کردن زمینه برخورداری آنان از آزادی به کمک روش‌های فراگیر «اصلاح رفتار زندانی» تحقق می‌یابد. که ضامن این زحمات در پیشگیری از تکرار جرم، اقدام مراقبتی مناسب و مستمر نهادهای حمایتی است.

این پایان نامه به روش کتابخانه‌ای و میدانی در سه فصل: زن تا زندان، زن و زندان و زن با آزادی از زندان و ذکر بایدها و نبایدهای آن نوشته شده است و متداول کردن «دیدگاه جنسیتی» برای سیاستمداران و برنامه‌ریزان امور بانوان در عرصه سیاست جنایی قضایی برای پیشگیری از ارتکاب و تکرار جرم زنان و تحول زندانبانی نسوان به وسیله بانوان مدیر و متخصص را مدنظر دارد و پس از نتیجه، پیشنهاداتی مطرح می‌نماید.

کلید واژه‌ها: زنان زندانی، زندان زنان، حبس زدایی، جرم شناسی زندان، تحول مجازات، اصلاح

مجرمین.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه.....
	فصل اول: زن تا زندان
۶	۱-۱- مفاهیم و کلیات.....
۶	۱-۱-۱- معنای لغوی و اصطلاحی.....
۷	۱-۱-۲- زن در قانون اساسی.....
۷	۱-۱-۳- زن در قوانین کیفری.....
۸	۱-۱-۴- بزهکاری زنان از منظر جرم شناسی.....
۹	۱-۱-۵- زندان.....
۱۰	۱-۱-۶- حبس.....
۱۰	۱-۱-۷- بازداشت.....
۱۰	۱-۱-۸- جرم.....
۱۱	۱-۱-۹- تکرار جرم.....
۱۱	۱-۱-۱۰- حبس زدایی.....
۱۱	۱-۱-۱۱- باید و نباید.....
۱۲	۱-۲- رابطه زن با زندان.....
۱۲	۱-۲-۱- ارتکاب جرم.....
۱۳	۱-۲-۱-۱- مجازات زندان در دیدگاه اسلام.....
۱۵	۱-۲-۱-۲- مجازات زندان در قوانین کیفری ایران.....
۱۶	۱-۲-۲- اعمال قانون.....
۱۶	۱-۲-۲-۱- نقش قضات دادسرا در اعمال قانون.....
۱۶	۱-۲-۲-۲-۱- نقش قضات با نظارت بر ضابطین دادگستری.....
۲۴	۱-۲-۲-۲-۲-۱- نقش قضات با صدور قرار تامین کیفری.....
۲۵	۱-۲-۲-۲-۲-۱- راهکار کاهش صدور قرار تامینی منجر به بازداشت.....
۲۸	۱-۲-۲-۲-۲-۲-۱- راهکار کاهش صدور قرار بازداشت موقت.....
۲۹	۱-۲-۲-۲-۲-۲-۱- نقش قضات با تسریع در رسیدگی و صدور رای.....
۳۰	۱-۲-۲-۲-۲-۲-۱- صدور قرار موقوفی تعقیب.....
۳۱	۱-۲-۲-۲-۲-۲-۲-۱- صدور قرار منع تعقیب.....

۳۲	۱-۲-۲-۲-۳- صدور قرار مجرمیت
۳۴	۱-۲-۲-۲-۴- صدور رای توسط قضات دادگاه
۳۴	۱-۲-۲-۲-۴-۱- با اظهارنظر در مورد قرارهای تأمینی
۳۸	۱-۲-۲-۲-۴-۲- با صدور حکم محکومیت
۴۰	۱-۲-۲-۲-۴-۱- تخفیف مجازات
۴۴	۱-۲-۲-۲-۴-۲- استفاده از مجازات‌های اجتماعی جایگزین حبس
۵۱	۱-۲-۲-۳- نقش قاضی اجرای احکام
۵۲	۱-۲-۲-۳-۱- اجرای احکام حدود
۵۳	۱-۲-۲-۳-۲- اجرای احکام قصاص
۵۵	۱-۲-۲-۳-۳- اجرای احکام دیه
۵۶	۱-۲-۲-۳-۴- اجرای احکام تعزیری با مجازات حبس
۵۹	۱-۳- مصاحبه با قضات

فصل دوم: زن و زندان ، بایدها و نبایدهای آن

۶۴	۲-۱- زندان زنان
۶۵	۲-۱-۱- زندان زنان در یک نگاه
۶۸	۲-۱-۲- زندان زنان در آیین نامه سازمان زندان‌ها
۶۸	۲-۱-۲-۱- وضعیت فیزیکی
۷۲	۲-۱-۲-۲- وضعیت مدیریتی
۷۲	۲-۱-۲-۲-۱- رئیس زندان
۷۳	۲-۱-۲-۲-۱-۱- واحد مددکاری
۷۴	۲-۱-۲-۲-۱-۲- واحد بازپروری
۷۵	۲-۱-۲-۲-۳- کارگاه داخل زندان زنان
۷۶	۲-۱-۲-۲-۴- روان شناسان زندان زنان
۷۶	۲-۱-۲-۲-۵- واحد بهداری
۷۷	۲-۱-۲-۲-۶- مربیان زندان
۷۸	۲-۱-۲-۲-۷- واحد حمایت از حقوق شهروندی
۷۸	۲-۱-۲-۲-۸- بایسته‌های زندانبانی زنان
۸۱	۲-۱-۲-۲-۲- قاضی ناظر زندان
۸۱	۲-۱-۲-۲-۱- رسیدگی به امور زندانیان

۸۲	..... ۲-۱-۲-۲-۲-۲-۲- شرکت در شوراهاى داخل زندان
۸۳	..... ۲-۱-۲-۲-۲-۲-۳- صدور مجوز برای ملاقات
۸۳	..... ۲-۱-۲-۲-۲-۲-۴- اخذ تامین و موافقت با مرخصی و اشتغال به کار زندانیان
۸۴	..... ۲-۱-۲-۲-۲-۲-۵- انجام امور قضایی مرتبط با زندانیان
۸۶	..... ۲-۲- زنان زندانی
۸۶	..... ۲-۱- پذیرش
۸۷	..... ۲-۲- طبقه بندی
۸۷	..... ۲-۱- سن
۸۸	..... ۲-۲-۲- وضعیت قضایی
۸۸	..... ۲-۲-۳- نوع جرم
۸۹	..... ۲-۲-۲-۴- وضعیت سلامتی
۹۰	..... ۲-۲-۲-۵- مادران زندانی
۹۱	..... ۲-۲-۲-۵-۱- زنان باردار
۹۳	..... ۲-۲-۲-۵-۲- زنان شیرده
۹۷	..... ۲-۲-۳- تغذیه، بهداشت و درمان
۹۷	..... ۲-۲-۳-۱- تغذیه زندانی
۹۸	..... ۲-۲-۳-۲- بهداشت زندانی
۱۰۲	..... ۲-۲-۴- اشتغال و حرفه آموزی
۱۰۵	..... ۲-۲-۵- ارتباط با محیط خارج از زندان
۱۰۵	..... ۲-۲-۵-۱- ملاقات
۱۰۵	..... ۲-۲-۵-۱-۱- ملاقات مادر و فرزند
۱۰۷	..... ۲-۲-۵-۱-۲- ملاقات شرعی
۱۰۹	..... ۲-۲-۵-۲- ارسال مراسله‌های پستی
۱۱۰	..... ۲-۲-۵-۳- مرخصی
۱۱۲	..... ۲-۲-۶- تخلف‌ها و تنبیه‌ها
۱۱۴	..... ۲-۳- مصاحبه با زنان زندانی
	فصل سوم: زن با آزادی از زندان
۱۱۹	..... ۳-۱- بازگشت به آزادی
۱۱۹	..... ۳-۱-۱- طرق آزادی

۱۲۰	۳-۱-۱-۱- پایان مدت حبس
۱۲۲	۳-۱-۱-۲- آزادی مشروط
۱۲۶	۳-۱-۱-۳- عفو و بخشودگی
۱۲۹	۳-۱-۱-۴- مرخصی پایان حبس
۱۳۰	۳-۱-۲- آماده سازی برای خروج از زندان
۱۳۴	۳-۱-۳- حمایت و مراقبت بعد از خروج از زندان
۱۳۵	۳-۱-۳-۱- انجمن حمایت از زندانیان
۱۳۶	۳-۱-۳-۲- اداره مراقبت بعد از خروج
۱۴۳	۳-۲- بازگشت مجدد به زندان
۱۴۳	۳-۲-۱- لغو آزادی مشروط
۱۴۴	۳-۲-۲- تکرار جرم
۱۴۸	۳-۳- بررسی نمونه آماری وضعیت زنان زندانی
۱۵۶	نتیجه گیری و پیشنهادات

پیوست‌ها

۱۶۶	الف- مصاحبه با قضات
۱۶۶	(الف- ۱) مصاحبه با دادیار دادرای عمومی و انقلاب
۱۷۴	(الف- ۲) مصاحبه با بازپرس دادرای عمومی و انقلاب
۱۸۳	(الف- ۳) مصاحبه با دادیار اظهارنظر دادرای عمومی و انقلاب
۱۸۸	(الف- ۴) مصاحبه با رئیس دادگاه عمومی جزائی
۱۹۴	(الف- ۵) مصاحبه با رئیس دادگاه انقلاب اسلامی
۱۹۹	(الف- ۶) مصاحبه با رئیس دادگاه تجدید نظر مرکز استان
۲۰۴	(الف- ۷) مصاحبه با قاضی دادگاه کیفری استان
۲۱۱	(الف- ۸) مصاحبه با قاضی اجرای احکام دادگاه عمومی جزایی
۲۱۶	(الف- ۹) مصاحبه با قاضی اجرای احکام دادگاه انقلاب اسلامی
۲۲۴	(الف- ۱۰) مصاحبه با قاضی اجرای احکام دادگاه کیفری استان
۲۳۱	فهرست منابع

علائم اختصاری

ق.آ.د.د.ع. وا در امور کیفری	قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری
ق.اصلاح.ق.ت.د.ع و ا	قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب (قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب با اصلاحات آن)
ق.م.ا	قانون مجازات اسلامی
آیین نامه	آیین نامه اجرای سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور
ج	جلد
ش	شماره
ص	صفحه
صص	صفحات

مقدمه

۱- تعریف مسأله و سؤالات تحقیق

مجازات حبس در کشورمان به عنوان مجازات اصلی، توجهاً به مجازات‌گرایی خاص ناشی از قانون جزا که واکنش اجتماعی موثر در برابر جرم را محبوس کردن متهمان و محکومان می‌بیند و فقدان قانون مصوب در مورد جایگزین‌های مجازات حبس واقعیتی است که وجود دارد و همین مسأله، علیرغم نبودن مجازات سالب آزادی جز در موارد استثنایی در شریعت اسلام (آشوری، ۱۳۸۶: ۷ و ۱۳) و همچنین سیاست قوه قضائیه بر اجتناب از زندانی کردن متهمان و محکومان جز در موارد ضروری، موجب افزایش جمعیت کیفری زندانهای کشور شده است. اگرچه زنان کمتر از ۵٪ جمعیت کیفری را تشکیل می‌دهند، متأسفانه میزان رشد ورودی زندانیان زن اندکی بیش از میزان رشد زندانیان مرد است و روندی نگران کننده دارد. (جعفرقلی، ۱۳۸۶: ۱۳۹).

با عنایت به جایگاه زندان در شرع اسلام که زندان به عنوان یک مجازات شرعی در موارد استثنایی از جمله برای سارق که چندبار سرقت کرده و زن مرتده جایگاهی ندارد (آشوری، ۱۳۸۲: ۱۷) و فلسفه مجازات‌ها در اسلام که بازدارندگی، پیشگیری از وقوع جرم و رهنمون ساختن جامعه به سوی کمال و صلاح است (هاشمی شاهرودی، ۱۳۸۳: ۷۱) و سیاست زندان‌زدایی و همچنین در اجرای آیین‌نامه اجرایی سازمان زندانها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۱۳۸۴/۹/۲۰ با اصلاحات آن، این سؤالات مطرح است:

- ۱- بایدها و نبایدهای قانونی در مورد زنان متهم یا مجرمی که با صدور قرارهای تأمینی کیفری و یا مجازات حبس وارد زندان می‌شوند و عملکردقضات (رسیدگی کننده، اجرای احکام، ناظر زندان) در نظام قضایی کشور چگونه است؟

۲- بایدها و نبایدهای زندانبانی و مدیریت زندان زنان و تاثیر روش‌های نوین و مناسب زندان در

مورد زنان به چه نحوی است؟

۳- برای زدودن آفت زندان زنان و زنان زندانی که زنگاری بر سیمای درخشان نظام قضایی کشور

است چه باید کرد؟

۲- سابقه تحقیق

در کتابهایی که درباره زندان، زندانیان، مجازات جایگزین حبس و مقالاتی که در مجلات حقوقی دادگستری، مجله اصلاح و تربیت و ماهنامه سازمان زندانها به رشته تحریر درآمده مطالبی درباره زندانیان زن و همچنین پایان‌نامه‌ای با عنوان «تحقیق در ندامتگاه زنان و بررسی علل منافی عفت»، نوشته شده ولی به صورت خاص و با عنوان و کیفیتی که این تحقیق انجام می‌شود کتاب، رساله یا مقاله‌ای نوشته نشده است.

۳- ضرورت تحقیق

۱- با توجه به تفاوت بارز روحی و جسمی زنان و مردان لازم می‌نماید به صورت ویژه موضوع زندان زنان بررسی شود و از اطلاعات بدست آمده از پرونده‌های محاکم قضایی و آمار عملکرد زندان‌ها در تحقیقات جرم‌شناسی زنان در ایران استفاده گردد.

۲- تاکید بر اهمیت سیاست زندان‌زدایی و پیگیری این خط‌مشی با بهره‌گیری از نظریات قضات و حقوقدانان، تا در مورد مجازات مناسب و موثر جایگزین زندان در مورد زنان براساس یافته‌های حاصل از تحقیقات، تصمیم‌گیری صحیح به عمل آید.

۳- اطلاع از روش‌های نوین زندانبانی زنان، وضعیت و عملکرد زندان زنان به نحویکه زنان زندانی از آسیب‌های ویرانگر اجتماعی و صدمات روحی و جسمی زندان مصون باشند و ناکارآمدی زندان در مورد زنان مجرم که تکرار جرم نموده‌اند، مشخص شود.

۴- فرضیه‌ها

- ۱- به نظر می‌رسد که رویکرد قضات دادگستری اتخاذ تصمیماتی است که مانع ورود زنان به زندان شود مگر آنکه مانع صریح قانونی وجود داشته باشد.
- ۲- به نظر می‌رسد که رویکرد مدیران زندان، قاضی اجرای احکام و قاضی ناظر زندان سهل‌گیری در امور زنان محبوس و تلاش برای آزادی آنان از محیط زندان با احراز اصلاح و تربیتشان و تاکید بر عملکرد اداره مراقبت بعد از خروج از حیث حمایت‌های مالی و رفع عوامل تکرار جرم باشد.
- ۳- به نظر می‌رسد که صدور مجازات حبس طبق قانون در مورد زنان مجرم و تعلیق اجرای آن (حبس تعلیقی) مهمترین و موثرترین مجازات و از موانع تکرار جرم و مؤثر در زدودن آفت زندان زنان و زنان زندانی از نظام قضائی کشور باشد.

۵- هدف تحقیق

پیگیری سیاست زندان‌زدایی و تصویب لایحه مجازات‌های اجتماعی جایگزین زندان برای کاهش جمعیت کیفری زندان در کشور با لحاظ مصالح ملی و بین‌المللی و یافتن پاسخی برای پیشگیری از تکرار جرم زنان و مناسب‌ترین جایگزین حبس برای آنان است و نهایتاً طرح الزامات قانونی در مورد زنان زندانی و زندان زنان می‌باشد.

۶- کاربرد تحقیق

تصور می‌شود با انجام این تحقیق تدابیری در مورد زنان متهم یا مجرم اتخاذ گردد که اولاً زنان جز در موارد بایسته و ضروری قانونی وارد زندان نشوند. ثانیاً در صورت حبس نیز راهکار قانونی

کاهش مدت حبس و استفاده از جایگزین‌های حبس با حفظ علقه‌های خانوادگی، سلامت روحی و جسمی آنان از طریق کار و تحصیل بوده به نحوی که عملکرد اصلاحی و بازپروری زندان در خصوص آنان نمود واقعی یابد و مانع تکرار جرم گردد.

۷- روش و نحوه انجام تحقیق

روش کتابخانه‌ای و میدانی با استفاده از کتب، منابع دست دوم، مصاحبه و کسب آمار و اطلاعات از دادگستری و اداره زندان می‌باشد. و با تجزیه و تحلیل مباحث و مصاحبه‌ها و آمار دقیق کسب شده نتیجه این نوع تحقیق که نظری و کاربردی است به دست می‌آید. اگرچه تحقیق در دستگاه قضایی به ویژه کسب آمار و اطلاعات و مصاحبه با قضات به لحاظ تراکم کاری این قشر، و در قسمت زندانها، مصاحبه با زندانیان مشکلات خاص خود را داشته و زمان طولانی و صبر بسیار را می‌طلبد و اقتضا دارد این نوع تحقیقات در قالب پروژه و پژوهش‌های گروهی مرکز مطالعات قوه قضائیه و با حمایت مسئولین انجام شود.

فصل اول:

زن تا زندان

۱-۱- مفاهیم و کلیات

محدوربحث در این نگارش زن و زندان، باید‌ها و نباید‌های آن است و بر سیاست حبس‌زدایی و تأثیر آن بر تکرار جرم نیز تأکید می‌گردد. پس ضرورت دارد معنی و مفهوم این واژه‌ها به اختصار بیان شود.

۱-۱-۱- معنای لغوی واصطلاحی

زن در لغت انسان ماده، مقابل مرد و نیز به معنی جفت مرد است که به عربی زوجه می‌گویند (بهشتی، ۱۳۶۹: ۵۴۴). و در معنی اصطلاحی آن در دیدگاه اسلام زن از همان گوهری آفریده شده که مرد آفریده شده است و مرد و زن حقیقت و ماهیتی واحد دارند. قرآن در سوره نساء آیه ۱ «ای مردم از عدم اطاعت پروردگارتان بپرهیزید، از آن خالق یکتایی که شما را از یک وجود آفرید و همسرش را نیز از او آفرید.» و در سوره اعراف آیه ۱۸۹ «الله آن ذات اقدس است که شما را از وجودی واحد خلق فرمود و همسرش را نیز از خودش پدیدار ساخت تا در جوار او احساس آرامش کند.» (ترجمه‌ی صفارزاده، ۱۳۸۰: ۱۷۵ و ۳۹۵) و «در سوره‌های ال عمران ۱۶۴، روم ۲۱، حدید، ۱ و ۱۲ و ۱۳، یس ۵۶، مومن ۸، احزاب ۳۳ و ۳۵ توبه ۷۲، فتح ۵ و ذاریات ۵۶ به این حقیقت تصریح فرموده است.

در اسلام زن و مرد در انسانیت مشترکند. انسانیت انسان به روح او بستگی دارد و روح انسانی به مذکر و مونث تقسیم نمی‌شود. زن مانند مرد دارای سه ویژگی مهم انسانی یعنی اختیار، مسئولیت‌پذیری و توان ارتقا و کمال می‌باشد و از امکان رشد و کامیابی برخوردار است (فهیمی، ۱۳۸۵: ۲۴ و ۲۵).

براساس قانون خلقت، زن از لحاظ جسمی همچون قلب، ریه، مغز، جمجمه، قامت، بلوغ، قدرت بدنی و نیروی کار، صدا، تولید نسل و از لحاظ روانی غلبه عواطف و احساسات چون صلح جویی، آرام بودن، پرهیز از خشونت، سریع الهیجان، محتاط تر، مذهبی تر، پرحرف تر، ترسو و تشریفاتی تر، رقیق القلب و همچنین از نظر حقوق و تکالیف تفاوت هایی با مرد دارد و این تفاوت ها به معنی نقص زن و کمال مرد نیست بلکه تناسب است و به منظور محکم کردن پیوند خانوادگی و تقسیم حقوق و تکالیف میان زن و مرد است تا مکمل همدیگر در جهت رشد و کمال باشند (مطهری، ۱۳۵۷: ۱۶۸، ۱۶۹، ۱۷۳-۱۷۵).

۱-۱-۲- زن در قانون اساسی

«اختصاص قسمتی از مقدمه قانون اساسی به موضوع زن، استیفای بیشتر حقوق زنان در ایجاد بنیانهای اجتماعی اسلامی، فراهم کردن امکانات نیل به تشکیل خانواده ای که زمینه ساز اصلی تکامل و رشد انسان باشد، بازیافتن وظیفه خطیر مادری همراه با پیشاهنگ و هم‌رزم مردان بودن در میدانهای فعال حیات، حکایت از تلاش برای خارج کردن زن از حالت شی بودن و ابزارکار بودن دارد و اینکه زن به عنصری فعال و مسئولیت پذیر و از ارزش و کرامت انسانی برخوردار باشد. و اصول ۲۰ و ۲۱ قانون اساسی به صورت خاص زنان را مورد خطاب و توجه قرار داده و برحمایت و برخورداری از حقوق یکسان در برابر قانون و تضمین حقوق آنان با رعایت موازین اسلامی تاکید نموده است.» (مولاوردی، ۱۳۸۷: ۲۶-۳۱)

۱-۱-۳- زن در قوانین کیفری

«به لحاظ رسالتی که در اجرای اصول ۱۵۶ و ۱۵۸ قانون اساسی برعهده قوه قضائیه نهاده شده، قانونگذار در تدوین قوانین کیفری مقام ارزشمند زن و حقوق متعلق به وی را مدنظر داشته و با

رعایت موازین اسلامی، در اعمال کیفر زنان بزهکار سعی در حفظ قداست و حرمت مقام زن به عمل آورده است و از جنبه تطهیر و تنبیه در مقابله با آن دسته از جرایمی که موجب فساد و تباهی و برهم زنده بنیان خانواده و جامعه شناخته می‌شود، از هیچ مقاومت قاطعانه‌ای مضایقه ننموده و تساوی در مجازات را مورد توجه قرار داده است.» (ولایتی، ۱۳۸۸: ۱۸ و ۱۷)

۱-۱-۴- بزهکاری زنان از منظر جرم‌شناسی

دانش جرم‌شناسی برای بررسی تبهکاری و عوامل جرم‌زا، پیشگیری از وقوع جرم و درمان، اصلاح، تربیت و نجات مجرمان پی‌ریزی شده است تا کسانی را که در اثر عوامل جرم‌زای فردی، محیط طبیعی و اجتماعی بدی را برگزیده‌اند و از انسانیت گریخته‌اند دوباره پرورش داده و با خودش آشتی دهد و با جامعه و نظام اجتماعی سازگار نماید و راه زندگی شرافتمندانه را به سوی آنان بگشاید (کی‌نیا، ۱۳۷۰: ۴ و ۵).

در تأثیر جنس در بزهکاری مطالعات جرم‌شناسی تاکنون مؤید این حقیقت است که اختلاف فاحشی بین تعداد مردان و زنانی که تحت تعقیب کیفری قرار گرفته و محکومیت جزایی یافته‌اند وجود دارد. تبهکاری اصولاً مردانه است و تبهکاری زنان وضع استثنایی دارد و این عدم تناسب برحسب سن، ادوار، اماکن و طبع جرایم متغیر می‌باشد. (همان، صص ۱۴۴ و ۱۴۵)

و توجیه کننده این اختلاف بر سه پایه ۱- زیست‌شناسی و روان‌شناسی (طبع زن، ضعف نیروی بدنی و وضعیت سیستم عصبی)، ۲- نارسایی آماری (بالا بودن رقم سیاه جرایم زنان) و ۳- جامعه-شناسی در موقعیت اجتماعی و وضع زندگی و امور اجتماعی زن و مرد استوار است و اینکه زنان با سابقه محکومیت کیفری، کمتر از مردان دست به تکرار جرم می‌زنند (همان، صص ۱۵۶-۱۶۹). که از

موارد نارسائی آماری علاوه بر تعداد کم زنان شاغل نسبت به زنان خانه‌دار، که زنان خانه‌دار در کاهش نفری جرایم نقش بسزایی دارد، می‌توان به میزان کمتر اشتغال و حضور در محیط کاری زنان نسبت به مردان، اشاره کرد. مثلاً اگر ۱۰۰ نفر شاغل زن وجود داشته باشد و ۲۰٪ آنان مرتکب جرم شده باشند و ۱۰۰۰۰ نفر شاغل مرد وجود داشته باشد و ۱۰٪ آنان مرتکب جرم شده باشند ظاهراً درصد جرایم ارتكابی مردان بالاست. در حالیکه آمار، صحیح گرفته نشده است. مضافاً دیدگاه و عملکرد قضات نیز در توجیه این اختلاف مؤثر است زیرا قضات که اکثراً مرد می‌باشند نسبت به زنان رحیم‌تر و نسبت به مردان سخت‌گیرترند.

همین تأثیر جنس در بزهکاری می‌طلبد تا جرم‌شناسانی که در تنظیم برنامه و سیاست کیفری کشور فعالیت دارند راهکارهای خاص برای پیشگیری از وقوع جرایم زنان و درمان و اصلاح زن خاطی را ارائه نمایند.

۱-۱-۵- زندان

زندان یعنی جای نگهداری بزهکاران. اکنون زندان محل تربیت مجرمان شده است و جنبه انتقام را از دست داده است. (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۸: ۲۱۰۴)

در فرهنگ معین زندان به معنی محبس نیز آمده است.

براساس ماده ۳ آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور با اصلاحیه آن مصوب ۱۳۸۶، «زندان محلی است که در آن محکومانی که حکم آنان قطعی شده است با معرفی مقام‌های صلاحیتدار قضایی و قانونی برای مدت معین یا به طور دائم به منظور تحمل کیفر، با هدف حرفه‌آموزی، بازپروری و بازسازی نگه‌داری می‌شوند.»